

Waarom woeden de heidenvolken?

Prekschets over Psalm 2

ds. Frank Heikoop

Inleiding

In 1949 heeft de Hervormde Synode de Israëlzondag ingesteld met als drievoudig doel: gestalte geven aan de liefde voor het volk Israël, bezinning op de relatie tussen Kerk en Israël en voorbede voor Israël. Uniek voor de komende 72ste Israëlzondag is dat we terug kijken op een jaar, waarin in Nederland en West-Europa uiting is gegeven aan antisemitisme op een schaal, zoals die sinds de Tweede Wereldoorlog niet meer is voor gekomen.

Tijdens de beschietingen vanuit de Gazastrook en de Israëlische reactie daarop in het voorjaar liepen de emoties hoog op. Veel Joden buiten Israël worden afgerekend op wat de staat Israël doet. Op straten en pleinen in Nederland en West-Europa klonken kreten als 'Dood de Joden (nu niet: dood de zionisten). Verkracht hun dochters. Joden, denk aan Khaybar (de plaats waar Mohammed de Joodse mannen liet doden en hun vrouwen en kinderen tot slaaf maakte)'. Soms werden Joden op straat lastig gevallen. Joodse scholieren durven minder voor hun Joodse identiteit uit te komen. Heel wat Joden overwegen een verhuizing naar Israël, of nemen daadwerkelijk die stap.

Kritiek op de staat Israël mag, Israëli's zijn het onderling ook voortdurend oneens op politiek gebied. Toch blijkt er onder sommige kritiek een kwade geest schuil te gaan. Kritiek op Israël leidt regelmatig tot het ter discussie stellen van het bestaansrecht van de staat Israël of het demoniseren van Israël. Steeds duidelijker blijkt: antizionisme is een moderne gestalte van antisemitisme.

De Israëlzondag is niet bedoeld om politieke discussies te voeren of op te roepen. Maar het in breder verband en Bijbels kader zetten van de afkeer en haat jegens Israël, ook vandaag de dag, geeft uiting aan onze verbondenheid met Israël. Die haat krijgt alle ruimte, wanneer met onverschilligheid weg gekeken wordt. Als tekst is gekozen Psalm 2, waarin het gaat om de afkeer die de koning van Israël, zijn land en volk telkens weer oproepen.

Psalm 2

1 Waarom woeden de heidenvolken en bedenken de volken wat zonder inhoud is?

2 De koningen van de aarde stellen zich op en de vorsten spannen samen tegen de HEERE en tegen Zijn Gezalfde:

3 Laten wij Hun banden verscheuren en Hun touwen van ons werpen!

4 Die in de hemel woont, zal lachen, de Heere zal hen bespotten.

5 Dan zal Hij tot hen spreken in Zijn toorn, in Zijn brandende toorn hun schrik aanjagen.

6 Ik heb Mijn Koning toch gezalfd over Sion, Mijn heilige berg.

7 Ik zal het besluit bekendmaken: De HEERE heeft tegen Mij gezegd: U bent Mijn Zoon, Ík heb U heden verwekt.

8 Eis van Mij en Ik zal U de heidenvolken als Uw eigendom geven, de einden der aarde als Uw bezit.

9 U zult hen verpletteren met een ijzeren scepter, U zult hen in stukken slaan als aardewerk.

10 Nu dan, koningen, handel verstandig. Laat u onderwijzen, rechters van de aarde.

11 Dien de HEERE met vreze, verheug u met huiver.

12 Kus de Zoon, opdat Hij niet toornig wordt en u onderweg omkomt, wanneer Zijn toorn slechts even ontbrandt. Welzalig allen die tot Hem de toevlucht nemen!

Exegetische aantekeningen

Psalm 2 is een prachtig gecomponeerd geheel. De dichter maakt veelvuldig gebruik van de stijlfiguren van parallelismus membrorum en chiasme. De psalm valt uiteen in vier onderdelen. In de eerste strofe (vers 1-3) vertelt de dichter over de opstand van de koningen van de aarde tegen de Heere God en Zijn koning. De tweede strofe (vers 4-6) verlegt de blik naar de hemel en geeft de

reactie van God weer. De derde strofe (vers 7-9) geeft de reactie van de door God aangestelde koning weer. De laatste strofe (vers 10-12) doet een oproep aan de koningen van de aarde om zich te onderwerpen aan God en Zijn koning. De koningen van de aarde (vers 2 en 10) staan tegenover God en Zijn koning (vers 6). Alle drie de partijen worden sprekend ingevoerd, de koningen der aarde (vers 3), God (vers 6) en Zijn koning (verzen 7-9).

Vers 1: er is geen opschrift dat vermeldt wie de schrijver is. Als dichter van deze psalm kan vanwege een citaat in het Nieuwe Testament David aangewezen worden ('Die bij monde van David, Uw knecht, gezegd hebt', Handelingen 4:25). 'Waarom', hier een kreet van verbazing. Het onzinnige van het denken en doen van de volkeren tegen God komt in vers 4 terug in het lachen van God.

Vers 2: 'koningen van de aarde', deze uitdrukking zet de Psalm in een breed perspectief: het gaat om meer dan het verzet van buurvolkeren tegen de gezalfde koning van Israël in één historische situatie. De psalm spreekt over machthebbers wereldwijd, die keer op keer in verzet komen. Het herhaalde 'tegen' laat zien hoe nauw verbonden God en Zijn gezalfde koning zijn.

Vers 3: 'banden verscheuren' en 'touwen wegwerpen', vaak gebruikte uitdrukkingen voor het zich ontdoen van onderworpenheid en dienstbaarheid aan een vorst (Psalm 107:14, Nahum 1:13).

Vers 4 geeft de reactie van God weer tegenover de houding van de koningen van de aarde: God lacht, Hij spot vanwege de ijdelheid van hun denken en doen (zo ook: Psalm 37:13 en 59:9). 'Die in de hemel woont' (jasjab) kan ook vertaald worden met: 'tronen, zetelen'.

Vers 5: na het lachen en spotten spreekt God in toorn, tot ontzetting van de koningen van de aarde.

Vers 6: de nadruk ligt op 'Ik' ('ani). Tegenover de koningen van de aarde heeft God op één bepaalde plek, Sion, Zijn gezalfde koning gesteld. Jeruzalem is de plaats van Zijn tegenwoordigheid. Gods wereldwijde heerschappij komt voort vanuit één lokaal punt. Zoals God zetelt in de hemel, zo zetelt Zijn gezalfde in Jeruzalem.

Vers 7: na de reactie van God volgt de reactie van de gezalfde koning. Zijn reactie is het uitspreken van woorden van God. Hij vertelt over het besluit van God, Die gezegd heeft: 'U bent Mijn Zoon.' Vaker wordt de koning van Israël 'zoon van God' genoemd, bijvoorbeeld David in 2 Samuël 7:14 en Psalm 89:28 ('eerstgeboren zoon'), Salomo in 1 Kronieken 17:13, 22:10 en 28:6. Ook het hele volk Israël wordt verschillende keren 'zoon van God' genoemd (Jeremia 31:20, Hosea 11:1), soms met de nadere bepaling 'eerstgeboren zoon' (Exodus 4:22, Jeremia 31:9). Beide titels komen terug in de woorden die Nathanael spreekt over Jezus: 'U bent de Zoon van God, U bent de Koning van Israël' (Johannes 1:50).

'Ik heb U heden verwekt', bij deze woorden is vaak aan een adoptieformule gedacht. Calvijn denkt bij het verwekken van de koning ook aan het openbaar worden voor de mensen. In het Nieuwe Testament wordt het verwekken betrokken op de opstanding van Jezus: 'en wij verkondigen u de belofte die aan de vaders gedaan is, namelijk dat God die vervuld heeft aan ons, hun kinderen, door Jezus te verwekken, zoals ook in de tweede psalm geschreven staat: U bent Mijn Zoon, heden heb Ik U verwekt' (Handelingen 13:32, 33). Tegelijk is in de tekst de goddelijke oorsprong van de Zoon uit de Vader en Zoon gehoord (Hebreeën 1:5 en 5:5). Deze laatste uitleg heeft gemaakt dat Psalm 2 in het Romeins Missaal verbonden is met de kerstnacht.

Vers 8: tegenover de koningen der aarde staat de heerschappij van Gods gezalfde koning tot aan de 'einden der aarde'; de heerschappij van deze koning overtreft die van David ver.

Vers 9: de Vader heeft de Zoon de overwinning over alle kwade machten op aarde beloofd. Het eerste deel van dit vers, 'U zult hen verpletteren met een ijzeren scepter', wordt in het Nieuwe Testament op de strijd van Christus tegen de heidenvolkeren betrokken: 'en Hij zal hen hoeden met een ijzeren staf' (Openbaring 12:5 en 19:15).

'U zult hen in stukken slaan als aardewerk' verwijst naar het oud-oosters magische gebruik om de namen van vijanden op schalen en potten te schrijven, en vervolgens dat aardewerk, en daarmee de vijanden, stuk te slaan.

Heel vers 9 wordt in de brief aan de gemeente van Thyatira toegepast op de gelovige, die mag delen in de overwinning van Christus. Voor die gelovige zal bij alle tegenstand van heidenen gelden: 'hij

zal hen hoeden met een ijzeren staf – zij zullen als kruiken van een pottenbakker verbrijzeld worden' (Openbaring 2:27).

Vers 10: zijn de geadresseerden in de psalmen vooral God en het volk Israël, nu roept David de 'koningen' en 'rechters' (hier: machthebbers) van de heidenvolkeren op zich aan God en Zijn koning te onderwerpen. In deze oproep komt vijf maal achter elkaar de gebiedende wijs voor. Tegenover het 'bedenken wat zonder inhoud is' (vers 1), staat de oproep: 'handel verstandig. Laat u onderwijzen'.

Vers 11: 'dien de Heere met vreze', in het besef van Zijn grootheid en majesteit. Het is die 'vreze des HEEREN' die het begin is van de wijsheid (Job 28:28, Psalm 111:10, Spreuken 9:10).

Vers 12: de uitdrukking 'kus de Zoon' ziet op het toenmalige gebruik dat een koning zijn meerdere erkende door diep voor hem te buigen en zijn hand of voeten te kussen. Wanneer dat tegenover God niet gebeurt hoeft er maar weinig te gebeuren of de toorn van God brandt los.

Bijbels-theologische overweging

Psalm 2 wordt gerekend tot de koningspsalmen. Deze psalmen hebben vanzelf ook een messiaanse betekenis. De kerk heeft de boeken over de koningen van Israël, de boeken Samuël en Koningen, ingedeeld bij de historische boeken. De synagoge heeft ze geschaard onder de profetische boeken, die uitkijken naar het ware koningschap dat God een keer zal geven.

Treffend is het kader waarin Van Ruler Psalm 2 zet: "In Psalm 2 zou het kunnen gaan over de Messias die onder het Oude Testament was toegezegd en verwacht werd. Men kan het echter ook zo opvatten dat er gesproken wordt over een koning van Israël of ook over de koning van Israël als zodanig. Tenslotte is er nog altijd de mogelijkheid om te denken aan het volk Israël zelf en als zodanig. Zo heel veel verschil maakt dit allemaal niet. Het gaat in het handelen van God op de aarde altijd om het volk Israël. En in dat volk gaat het centraal om het koningschap, om de samenlevingsvorm, om de oprichting van het recht en de gerechtigheid. En men heeft van meet af gezien dat deze dingen van God komen, vanuit zijn toekomst en dat ze zijn gave en zijn daad zijn en daarom eschatologisch en messiaans van aard."¹

Opvallend is de plaats van Psalm 2. Na de inleidende Psalm 1, die de enige weg aanwijst, waarop in het leven zegen te verwachten is, laat Psalm 2 zien waarheen die weg leidt: naar een door God gegeven Koning van een nieuw Koninkrijk. Psalm 2 getuigt ervan welke centrale plaats dat Koningschap in de Psalmen en in de Bijbel inneemt. De Psalmen 1 en 2 zijn de enige psalmen in het eerste deel van het boek van de Psalmen (1-41), die geen opschrift hebben. Psalm 1 vertelt over de gave van de tora, Psalm 2 vertelt over de gave van het koningschap. Psalm 1 begint met een zaligspreking, psalm 2 eindigt ermee; beide psalmen zijn in het verleden wel als eenheid opgevat. Die gelukzalige mens uit Psalm 1, die Gods Thora als enige op volmaakte manier zal naleven, dat is de Koning waarover Psalm 2 zingt. Psalm 2 behoort samen met de Psalmen 22, 104 en 110 tot de meest geciteerde Psalmen in het Nieuwe Testament.

De gezalfde Koning die God uit de hemel verwekt roept een reactie op bij de aardse machthebbers. De opstand van de koningen van de aarde en hun volkeren staat in de doorgaande lijn van de opstand tegen God, begonnen in het paradijs, eindigend bij de wederkomst van Gods Gezalfde Koning. Het is de vijandschap tussen het Zaad van de vrouw en dat van de slang.

Psalm 2 spreekt de heidenvolkeren aan. Waar er in de psalmen en in veel liederen uit het Oude Oosten heel wat verwensingen en veroordelingen van vijanden te vinden zijn, slaan de psalmen als

¹ Dr. A.A. van Ruler, *Over de psalmen*. Nijkerk 1983. Pag. 11. Over de band tussen de gezalfde koning van Israël en zijn volk, en daarmee ook over de band tussen Jezus Christus en Zijn volk Israël zijn mooie bespiegelingen te vinden in onder andere A. van de Beek, *De kring om de Messias, Israël als volk van de lijdende Heer*, Zoetermeer 2004 en Mark S. Kinzer, *Israël in het hart van de kerk. Jezus in het hart van Israël*, Zwolle 2020.

enige ook een andere weg in. De heidenvolkeren worden opgeroepen om de God van Israël te erkennen en te dienen, en regelmatig zien de psalmdichters al voor zich hoe aan die oproep gehoor gegeven zal worden (Psalm 22:28, 46:11, 67:3, 72:11, 86:9, 102:16, 117).

Liturgische suggestie

Oude of Nieuwe Berijming: Psalm 72, 87, 89:2 en 3, 97, 116. Liedboek voor de Kerken: Gezang 434:5 (=Weerklank 452:5, Liedboek 2013 868:5). Liedboek 2013: Gezang 802 (=Weerklank 232, Op Toonhoogte 225, Evangelische Liedbundel 263).

Aandachtspunten voor de preek

Psalm 2 vertelt over opstand tegen God. “De machthebbers spannen samen” (vers 2). Zonder nu complotdenker of wappie te worden moet je toch constateren dat machthebbers vaak een verborgen agenda hebben. David ziet hen samenspannen. Zouden ze dat samenspannen in onze tijd in het openbaar doen? Gebeurt dat bij de G7, het World Economic Forum of de Verenigde Naties? Bij de Verenigde Naties verenigen naties zich regelmatig in hun afkeer jegens Israël. Of is dat samenspannen meer verborgen? Geen bewust overleg, maar meer een samenvallen van belangen, zoals Herodes en Pontius Pilatus vrienden werden door hun afkeer van de Messias van Israël? “Vest op prinses geen vertrouwen,” de Bijbel maakt je wel kritisch tegenover machthebbers.

Eigenlijk gaat het in die opstand uit Psalm 2 over een heel merkwaardig iets. Dat de God, Die hemel en aarde gemaakt heeft, hier op aarde verzet oproept. Zijn eigen schepselen komen tegen Hem in opstand. God heeft alle leven op aarde geschapen. Hij heeft honderd miljard sterrenstelsels gemaakt, waarbij ieder van die sterrenstelsels tientallen tot honderden miljarden sterren bevat. Hij heeft een wereld van dieren, planten, vormen, geuren en kleuren gemaakt, als decor voor de mens. De mens is een stofje in vergelijking met de grote God. En toch meent dat mensje in opstand te moeten komen tegen zijn eigen Schepper. De grootheid van God en de kleinheid van de opstandige mens laten zien hoe bizar en absurd de zonde eigenlijk is.

Nu is de Heere God hoog verheven. Je tegen Hem verzetten is nog niet zo eenvoudig. Want je kunt Hem niet zomaar aangrijpen, in je handen krijgen. Maar het verzet tegen God kan zich op een andere manier openbaren. Want God kijkt om naar Zijn schepping. Hij stuurt gezalfden en vertegenwoordigers, profeten, priesters en koningen. Met name de koningen van Israël kregen die titel: gezalfde. En de Gezalfde bij uitstek is Jezus Christus. Die gezalfden, die God hier op aarde vertegenwoordigen, die zijn wel te pakken. Profeten worden gedood. De Christus wordt gekruisigd. Het volk Israël, dat zo zichtbaar anders is en zo nadrukkelijk naar Israëls God verwijst, dat volk krijgt de haat van de heidenen over zich heen, en wordt telkens vervolgd.

“Waarom woeden de heidenvolkeren?” Dat woeden maken we mee. Er is ongeprovoceerde agressie jegens Israël, een land dat in vrede met zijn burens wil leven, maar dat keer op keer agressie over zich heen krijgt. Het enige land ter wereld dat volgens sommigen van de kaart geveegd moet worden. “De koningen van de aarde stellen zich op” (vers 2). Ze kiezen een opstelling. Een manier van benaderen. Hoe kunnen ze de Heere en Zijn Gezalfde tegenwerken? Zo gaat het ook tegenover Israël. Iedereen bemoeit zich ermee. Iedereen weet precies hoe het in het Midden-Oosten moet. Nogal eens krijgt Israël de schuld en moet Israël veranderen. Koningen, ook de leiders van de meest armzalige, corrupte, dictatoriale landen ter wereld, komen vertellen wat Israël moet doen. Zodra Israël in beeld is wordt de interesse buitengewoon groot. Er zijn er heel wat op deze wereld, die zitten te wachten om een reden, een excuus, om hun Jodenhaat te kunnen spuwen. Wat vlak onder de oppervlakte ligt, dat wordt in onze dagen openbaar. Zeker in het afgelopen jaar. Het blijkt hoe, na zoveel ellende voor Joden in het verleden, antisemitisme nog steeds springlevend is, haast in de startblokken staat om zich te manifesteren. Het afgelopen voorjaar vielen ineens allerlei maskers af. Er klonken luidruchtige leuzen. “From the river to the sea, Palestine will be free,” zo was het te horen in Amsterdam. Geen plaats voor Israël dus. “Eén staat, kalifaat,” met daarnaast de vlag van de

Taliban in Rotterdam. “Scheisjuden” in Duitsland. “Dood aan de Joden” alom. Straten waren vol van pure haat en kwetsing.

“Waarom woeden de heidenvolkeren?” Wat zit er achter al die afkeer tegen het volk Israël? Ten diepste gaat het om een godsdienstig conflict, zoals onder andere Psalm 2 vertelt. Het gaat om de God van Israël, om Zijn Naam, om Zijn eer. Hij is de Schepper, Die recht heeft op ons leven en Die onze gehoorzaamheid vraagt. Hij is het Die ons in Zijn wetten leert over de weg die we hebben te gaan. Daarmee beperkt God de vrijheid die wij mensen graag willen hebben, om als autonome mensen zelf te beslissen over goed en kwaad. Daardoor wordt de wil van God en Zijn gezalfde ervaren als een juk, een beknutting van de vrijheid. “Laten wij Hun banden verscheuren en Hun touwen van ons werpen.” Naast Gods wet zetten mensen liefst hun eigen wetten. Dan hoeft een mens niet dienstbaar te zijn, maar mag hij op zoek naar zijn eigen ontplooiing. Hij hoeft geen weg van zelfverloochening te gaan, maar mag zijn eigen verlangens gaan bevredigen. Hij mag gaan voor zijn eigen eer, niet voor Gods eer. Zo ook in Nederland, waar het christelijk geloof door velen aan de kant gezet wordt, en in plaats van de God van Israël de afgoden van macht, geld, genot, roem, succes geplaatst worden. Terwijl God toch met menselijke touwen en koorden van liefde te werk gaat (Hosea 11:4). Zijn wet wil ons juist in de vrijheid zetten en bewaren voor slavernij.

De volkeren woeden ook omdat God in Zijn soevereine gang door de geschiedenis ervoor gekozen heeft de God van Israël te zijn. Niet de God van de ontwikkelde Grieken, van de machtige Romeinen, of van de talrijke Chinezen. Hij heeft een klein en in de ogen van velen onbeduidend volk uitgekozen, Israël, dat Hij Zijn oogappel, Zijn eniggeboren zoon noemt. Niet over Babel, Athene, of Rome, maar over Sion heeft Hij Zijn gezalfde koning aangesteld. Daar zetelde David, en daar zal God aan de grootste nakomeling van David “de troon van Zijn vader David geven, en Hij zal over het huis van Jakob Koning zijn tot in eeuwigheid en aan Zijn Koninkrijk zal geen einde komen” (Lukas 1:32,33). Dat God vrijmachtig voorbij gaat aan alle heidenvolkeren en Zijn eigen volk uitkiest, dat roept telkens weer jaloezie, afkeer en haat jegens Israël op.

Er zit nog iets meer achter die opstand tegen God en Zijn gezalfde. Hij is de God die volkomen alleen de Redder en Zaligmaker van mensen wil zijn. Die ons mensen door de vernedering heen laat gaan van het moeten eten van genadebrood. Wie geen vreemdeling is in zijn eigen hart weet van deze afkeer. Want de verkondiging van het evangelie is voor Joden een struikelblok en voor Grieken een dwaasheid (1 Korinthiërs 1:23). Jood en Griek, gelovige en ongelovige, het evangelie strijkt ieder mens tegen de haren in. Zoals de schrijver Simon Vestdijk ooit zei: “Het is mijn eer te na, dat een ander sterft in mijn plaats.” Of de dichter Marsman: “Neem mij mijn laatste bezit niet af. Mijn zonden gaan met mij mee in het graf.” Een mens probeert graag, ook nog in zijn vroomheid, om op eigen benen te blijven staan, om niet ónder maar náást God een plek te hebben. Liefst op gelijk niveau, zoals al bleek bij Adam en Eva in het paradijs. Zoals één van de eerste woorden van een kind al kan zijn: “Zelf doen!”

De weg van God gaat via boete, berouw, erkenning van eigen schuld en onmacht. Met lege handen komen we aan bij Hem, Die al ons heil tot stand brengt. Dat roept op aarde voortdurend verzet op tegen de God van Israël en tegen Zijn Gezalfde en Zijn volk. Israël heeft daar steeds onder geleden. De vervolgde kerk lijdt eronder. Het is verzet tegen de God Die ons niet nodig heeft, maar Die ons uit goedheid geschapen heeft en verlossen wil. Hij die geen helden zoekt, maar zondaars, en dan dat enige type zondaars dat de Bijbel kent: verloren zondaars. Maar die dan wel als kinderen van God aangenomen worden, en rijke erfgenamen mogen zijn.

Eén van de geweldige dingen van de psalmen die Israël zingt, dat is dat ondanks die geweldige tegenstand hier op aarde, waar Israël tot op de dag van vandaag zo onder geleden heeft, desondanks wordt er gezongen over heidenvolkeren, die tot erkenning komen van de God van Israël. Die volkeren mogen, ondanks al hun verzet tegen de Gezalfde, toch delen in het heil dat Israël ten deel

zal vallen. Over de Messias profeteerde Jesaja: “Ik heb U ook gegeven tot een Licht voor de heidenvolken, om Mijn heil te zijn tot aan het einde der aarde” (Jesaja 49:6b). Wanneer Jezus geboren is, zingt Simeon: “Mijn ogen hebben Uw zaligheid gezien, die U bereid hebt voor de ogen van alle volken, een licht om de heidenen te verlichten en om Uw volk Israël te verheerlijken” (Lukas 2: 30-32). Uiteindelijk mogen de koningen van de aarde hun “heerlijkheid en eer” in het nieuwe Jeruzalem brengen (Openbaring 21:24).

Zover is het nog niet. Er is nog de tijd van de genade. Er is nog de nodiging van de Heere God en Zijn Gezalfde. Hij zal recht doen aan armen en onderdrukkers verbrijzelen (Psalm 72:4). Zijn liefde en genade bereiken hun hoogtepunt, wanneer de Gezalfde Koning Zelf de toorn van God, Die tegen de vijanden gericht was, op Zich neemt, draagt en zo vijanden van God verzoent.